ZAIF ESHITUVCHI BOLALARNI INKLYUZIV TA'LIMGA TAYYORLASHNING MAZMUNI VA METODLARI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Maxsus pedagogika kafedrasi katta o‘qituvchisi, p.f.f.d.
Egamberdiyeva Nigora Azizovna
nigoraazizovna1991@@gmail.com
Chirchiq davlat pedagogika talabalari
Elmurodova Qunduz To’qin qizi
elmurodovaqunduz3@gmail.com
Temirova Sadoqat Nodir qizi
ssadoqat647@gmail.com
Bo’ronboyeva Shahzoda Qahramon qizi
boronboyevashaxzoda360@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada eshitishida nuqsoni bo‘lgan (zaif eshituvchi) bolalarni inklyuziv ta’lim muhitiga tayyorlashning o‘ziga xos xususiyatlari, mazmuni va samarali metodlari yoritilgan. Muallif bolalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish, surdopedagogik yordam ko‘rsatish hamda ularning ijtimoiy moslashuvini ta’minlash masalalarini tahlil qiladi. Shuningdek, maqolada zaif eshituvchi bolalarni umumta’lim maktablariga integratsiya qilishda qo‘llaniladigan zamonaviy yondashuvlar va pedagogik shart-sharoitlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, zaif eshituvchi bolalar, surdopedagogika, ijtimoiy moslashuv, korreksion ishlar, muloqot ko‘nikmalari, integratsiya, maxsus ta’lim.

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности, содержание и эффективные методы подготовки детей с нарушениями слуха (слабослышащих) к условиям инклюзивного образования. Автор анализирует вопросы развития коммуникативных навыков, оказания сурдопедагогической поддержки и обеспечения социальной адаптации детей. Также в статье изложены современные подходы и педагогические условия, применяемые при интеграции слабослышащих детей в общеобразовательные школы.

Ключевые слова инклюзивное образование, слабослышащие дети, сурдопедагогика, социальная адаптация, коррекционная работа, коммуникативные навыки, интеграция, специальное образование.

Abstract This article explores the specific characteristics, content, and effective methods of preparing children with hearing impairments (hard of hearing) for inclusive education environments. The author analyzes issues related to the development of communication skills, provision of surdopedagogical support, and ensuring social adaptation. Furthermore, the article describes modern approaches and pedagogical conditions used for the integration of hard-of-hearing children into mainstream schools.

Keywords: inclusive education, hard-of-hearing children, surdopedagogy, social adaptation, correctional work, communication skills, integration, special education.

KIRISH

Zamonaviy maxsus pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri - imkoniyati cheklangan bolalarni jamiyatga integratsiya qilish va ularning sifatli ta’lim olishini ta’minlashdir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-4860-sonli qarori mamlakatimizda inklyuziv ta’lim modelini joriy etish uchun huquqiy poydevor yaratdi.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan (zaif eshituvchi) bolalarni umumta’lim maktablariga tayyorlash jarayoni faqatgina texnik vositalar (eshitish apparatlari) bilan ta’minlashdan iborat emas. Mashhur psixolog L.S. Vigotskiy ta’kidlaganidek, "Nuqsonning o‘zi emas, balki uning ijtimoiy oqibatlari asosiy muammodir". Shuning uchun, zaif eshituvchi bolani inklyuziv muhitga tayyorlashning mazmuni uning muloqot qobiliyatini shakllantirish, ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish va psixologik to‘siqlarni bartaraf etishga yo‘naltirilishi lozim. Ushbu maqolada zaif eshituvchi bolalarni maktabgacha ta’lim bosqichidanoq inklyuziyaga tayyorlashning metodik asoslari tahlil qilinadi.

Bugungi kunda alohida yordamga muhtoj bolalar, xususan, zaif eshituvchi o‘quvchilarni inklyuziv ta’lim muhitiga tayyorlash zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi qonunida belgilanganidek, har bir bola o‘z imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda sifatli ta’lim olish huquqiga ega. L.S. Vigotskiy o‘zining nuqsonshunoslikka oid tadqiqotlarida ta’kidlaganidek, asosiy e’tibor boladagi eshitish nuqsoniga emas, balki shu nuqson keltirib chiqaradigan ijtimoiy to‘siqlarni bartaraf etishga qaratilishi lozim. Shu bois, zaif eshituvchi bolalarni umumta’lim maktablariga integratsiya qilish jarayoni murakkab korreksion-pedagogik tayyorgarlikni talab etadi. Ushbu tayyorgarlikning mazmuni, eng avvalo, bolaning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish va uning qoldiq eshitish qobiliyatidan maksimal darajada foydalanishga yo‘naltiriladi. N.D. Shmatko va E.I. Leongard kabi surdopedagoglar yondashuviga ko‘ra, bolaning umumta’lim muhitida muvaffaqiyatli moslashishi uning nutqni idrok etish darajasi va talaffuz madaniyati bilan uzviy bog‘liqdir. Tayyorlov bosqichida fonetik ritmika, vizualizatsiya va modellashtirilgan muloqot metodlaridan foydalanish yuqori samara beradi. Bunda nafaqat bolaning eshitish-nutqiy imkoniyatlari kengaytiriladi, balki unda o‘z-o‘ziga ishonch va tengdoshlari bilan muloqotga kirishish ehtiyoji shakllantiriladi. Zamonaviy surdotexnika vositalari, jumladan, raqamli eshitish apparatlari va koxlear implantlar bolaning akustik muhitni qabul qilishini yengillashtirsa-da, pedagogik metodlarning o‘rni beqiyosligicha qoladi. Inklyuziyaga tayyorlashning mazmuni nafaqat akademik bilimlarni egallash, balki bolaning ijtimoiy-psixologik barqarorligini ta’minlash, jamoada o‘z o‘rnini topish va mustaqil faoliyat ko‘rsatish ko‘nikmalarini tarkib toptirishdan iboratdir. Shu sababli, maxsus pedagoglar va ota-onalarning hamkorlikdagi faoliyati zaif eshituvchi bolaning inklyuziv ta’limga muvaffaqiyatli o‘tishining kafolati bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Zaif eshituvchi bolalarni inklyuziv ta’lim muhitiga tayyorlash va ularning ijtimoiy integratsiyasini ta’minlash masalalari zamonaviy surdopedagogika va maxsus psixologiyaning fundamental yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu muammoning nazariy asoslari rus olimlari N.D. Shmatko, T.V. Pelimskaya, N.N. Malofeev va O.I. Kukushkina tomonidan ishlab chiqilgan

bo‘lib, ularning tadqiqotlarida eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni umumta’lim muassasalariga integratsiya qilishning pedagogik shart-sharoitlari va modellari tasniflangan. Xususan, N.D. Shmatko zaif eshituvchi bolaning inklyuziv ta’limdagi muvaffaqiyati uning nafaqat nutqiy rivojlanishi, balki psixologik tayyorgarligi va ijtimoiy kompetentligiga bog‘liqligini asoslab beradi.

Eshitish idrokini shakllantirish va nutqni rivojlantirishning metodik tizimi E.P. Kuzmicheva, I.F. Fedosova va E.Z. Yaxnina kabi olimlarning ishlarida o‘z aksini topgan. Ularning ilmiy qarashlariga ko‘ra, zaif eshituvchi bolalarni inklyuziyaga tayyorlashning mazmuni — qoldiq eshitish qobiliyatini rivojlantirish, og‘zaki nutqni tushunish (audirlash) va mustaqil nutqiy muloqotga kirishish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. O‘zbekistonlik olimlardan P.M. Po‘latova, G‘.B. Shoumarov, M.Yu. Ayupova va D.A. Nurkeldievalarning tadqiqotlarida esa maxsus yordamga muhtoj bolalarni korreksion-pedagogik qo‘llab-quvvatlash va ularning oiladagi tarbiyasi masalalari milliy ta’lim kontekstida yoritilgan.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosi sifatida L.S. Vigotskiyning "Madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasi" va uning nuqsonning birlamchi va ikkilamchi tuzilishi haqidagi g‘oyalari xizmat qiladi. Vigotskiy ta’limotiga ko‘ra, zaif eshituvchi bolani inklyuziyaga tayyorlash - bu nuqsonning ijtimoiy oqibatlarini kompensatsiya qilish va bolaning "yaqin rivojlanish zonasi"ni kengaytirish jarayonidir. [1]Shuningdek, tadqiqotda E.I. Leongard tomonidan ishlab chiqilgan "Eshitish-nutqiy muhit yaratish" tizimi metodologik tayanch sifatida olindi, zero bu tizim bolaning tabiiy muloqot jarayonida tilni o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, zaif eshituvchi bolalarni inklyuziv ta’limga tayyorlashda surdotexnik vositalar va maxsus pedagogik metodlarning (fonetik ritmika, vizualizatsiya) uyg‘unligi o‘quvchilarning moslashuv darajasini 35-40% ga oshiradi. N.D. Shmatko va E.I. Leongard metodikasi asosida shakllantirilgan "eshitish-nutqiy muhit" bolalarda nafaqat tovushlarni ajratish, balki mustaqil muloqot qilish ko‘nikmalarini ham jadal rivojlantirdi. Kuzatishlar tasdiqlashicha, tizimli tayyorgarlikdan o‘tgan bolalar umumta’lim maktablarida o‘quv dasturlarini o‘zlashtirishda va tengdoshlari bilan ijtimoiy muloqotga kirishishda yuqori samaradorlik namoyon etadilar. Xulosa qilib aytganda, bolaning inklyuziyaga tayyorligi uning nutqiy rivojlanishi, psixofiziologik holati va oiladagi qo‘llab-quvvatlash darajasiga bevosita bog‘liqdir.

XULOSA

Zaif eshituvchi bolalarni inklyuziv ta’limga tayyorlash mazmuni va metodlarini o‘rganish asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Tizimli tayyorgarlikning muhimligi: Zaif eshituvchi bolalarni umumta’lim maktablariga integratsiya qilish faqat texnik vositalar bilan ta’minlash emas, balki L.S. Vigotskiy ta’limotiga ko‘ra, nuqsonning ijtimoiy oqibatlarini bartaraf etishga qaratilgan kompleks pedagogik jarayondir.

[1] Vygotsky, L. S. (1983). Osnovi defektologii (Pedagogika fanlari akademiyasi nashri). Moskva: Pedagogika.

Metodik samaradorlik: Tadqiqotda qo‘llanilgan fonetik ritmika, vizualizatsiya va E.I. Leongard tizimi asosidagi "eshitish-nutqiy muhit" metodlari bolalarning muloqotga kirishish darajasini sezilarli darajada oshirishi isbotlandi.

Shaxsiy ko‘nikmalarni rivojlantirish: Inklyuziv ta’limga tayyorlashning asosiy mazmuni bolada nafaqat akademik bilimlarni, balki "kommunikativ mobilik" va mustaqil harakat qilish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat bo‘lishi lozim.

Umumta’lim maktablarida zaif eshituvchi bolalar uchun maxsus "akustik qulay" muhit yaratish va o‘qituvchilarning surdopedagogik mahoratini oshirish;

Inklyuziv ta’lim jarayoniga ota-onalarni faol jalb etish va ularga masofaviy metodik yordam ko‘rsatish tizimini yo‘lga qo‘yish;

Bolaning eshitish-nutqiy rivojlanishini muntazam monitoring qilib borish uchun maktablarda multiplisidinar (shifokor, surdopedagog, psixolog) guruhlar faoliyatini kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, to‘g‘ri tanlangan metodlar va erta boshlangan korreksion ishlar zaif eshituvchi bolalarning jamiyatga to‘laqonli integratsiyalashuvini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2020). Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. https://lex.uz/docs/5044711
2. Leongard, E. I., & Shmatko, N. D. (2013). Formirovanie mishleniya i rechi u detey s narusheniyami sluxa. Moskva: Prosveshenie.
3. Murodova, M. (2021). Inklyuziv ta’lim metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi.
4. Neyman, L. V., & Bogomilskiy, M. R. (2001). Anatomiya, fiziologiya i patologiya organov sluxa i rechi. Moskva: Vlados.
5. Rau, F. F. (1981). Formirovanie ustnoy rechi u gluxix detey. Moskva: Pedagogika.
6. Vygotsky, L. S. (1983). Osnovi defektologii (Pedagogika fanlari akademiyasi nashri). Moskva: Pedagogika.
7. Zikov, S. A. (2002). Metodika obucheniya gluxix detey yaziku. Moskva: Vlados.
8. Pelimskaya, T. V., & Golovchis, L. A. (2018). Vospitanie i obuchenie detey doshkolnogo vozrasta s narusheniem sluxa. Vospitanie i obuchenie detey s narusheniyami razvitiya, 4, 34-41.
9. Xodjamqulov, U. (2020). Inklyuziv ta’lim tizimida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish samaradorligi. Maktab va hayot, 3(149), 12-15.
10. Zikeev, A. G. (2011). Razvitie rechi slaboslishashix uchashixsya. Spetsialnaya shkola, 1, 45-50.
11. World Health Organization. (2021). Deafness and hearing loss: Cochlear implants and inclusion. https://www.who.int